

Ohlédnutí za Karlem Poláčkem

Jiří Poláček, PdF MU Brno

Looking back at Karel Poláček

The study was inspired the 125th anniversary of Karel Poláček's birth (1892–1945). The author describes his life and his work for the *Lidové noviny* and gives an overview of his writings, which have been published in the *Works of Karel Poláček* (1994–2001). He further evaluates the new literature on this writer, consisting of three monographs and seven collections. He does not forget the inspiration of Poláček's legacy for today's literature and journalism.

V letošním roce uplynulo sto dvacet pět let od narození Karla Poláčka. Toto výročí lze využít jako podnět k ohlédnutí za jeho životem a mnohostrannou tvorbou, ale i k bilanci vydávání jeho děl a poláčekovského bádání v uplynulém čtvrtstoletí.

Autor známé knížky *Bylo nás pět* se narodil 22. března 1892 v Rychnově nad Kněžnou v českožidovské obchodnické rodině. Prožil zde dětská léta a začal studovat gymnázium, maturoval však až roku 1912 na gymnáziu v Truhlářské ulici v Praze. Poté krátce pracoval jako úředník a studoval na právnické fakultě. Za první světové války byl na ruské a srbské frontě, po ní působil jako úředník Československé vývozní a dovozní komise. Roku 1920 se oženil se svou studentskou láskou Adélou Hermannovou, s níž měl dceru Jiřinu. Zároveň začal časopisecky publikovat a spolupracovat s bratry Čapky; posléze se zařadil též mezi pátečníky.

Po propuštění z úřadu v roce 1922 se stal redaktorem *Lidových novin*, ale již v následujícím roce přešel do *Tribuny*. V letech 1928–1933 byl zaměstnán v redakci *Českého slova* a nadto vydával humoristický časopis *Dobry den* (1927–1930). V říjnu roku 1933 se vrátil do *Lidových novin*, odkud musel počátkem nacistické okupace z rasových důvodů odejít. V roce 1943 nastoupil s družkou Dorou Vaňákovou do Terezína a v říjnu 1944 se ocitl v Osvětimi. Dříve se uvádělo, že tu hned po příjezdu zahynul v plynové komoře. Avšak podle pozdějších svědectví spoluvězňů byl přesunut do koncentračního tábora Hinderburg a počátkem roku 1945 do dalšího koncentračního tábora Dora u Buchenwaldu, kde zemřel zřejmě 21. či 22. ledna tohoto roku.

Na stránkách novin publikoval sloupky, fejetony, soudničky a různé články, leč také mnoho svých próz. V *Lidových novinách* se začlenil do širokého okruhu autorů, kteří od roku 1920 utvářeli podobu sloupku, nového žánru vzniklého na popud šéfredaktora Arnošta Heinricha: patřili k nim například Eduard Bass, Rudolf Těsnohlídek, Richard Weiner, bratři Čapkové, Jaromír John, K. Z. Klíma, František Langer, Bedřich Golombek nebo Arne Novák. Poláček otiskl prvních osm sloupků v roce 1921, přičemž v nich vtipně popsal den v hospodě, roznašečky novin či rozličné pražské figurky. V psaní sloupků pokračoval i v dalších letech a záhy z nich sestavoval knižní soubory (*35 sloupků*, 1925; *Okolo nás*, 1927).

Jako redaktor a přispěvatel *Lidových novin* se zapojoval rovněž do slavné čtenářské ankety, pořádané od roku 1928. Ze své četby vyzvedával třeba díla Jaromíra Johna (*Večery na*

slamníku), Karla Čapka (*Marsyas čili Na okraj literatury, Povětroň*) a Marie Pujmanové (*Lidé na křižovatce*), jakož i překlady děl Sinclaira Lewise (*Arrowsmith*), Arnolda Benetta (*Povídáčka*), Theodora Dreisera (*Sestra Carrie*), Liona Feuchtwangera (*Válka židovská*) nebo Franze Werfela (*Čtyřicet dní*). Z jeho knih čtenáři oceňovali hlavně romány *Muži v ofsajdu* (František Langer, Karel Tomek, Jan Tille), *Hlavní přelíčení* (Karel Čapek, Fráňa Šrámek, Edmond Konrád, Jan Werich, Marie Pujmanová), *Michelup a motocykl* (Hugo Haas, Oldřich Lasák, Přemysl Šámal) a *Okresní město* (Bedřich Karen, Zdeněk Němeček, Helena Johnová).

Dílo Karla Poláčka je značně rozsáhlé a žánrově rozmanité. Avšak co z něj zůstává v obecném povědomí? Zcela jistě je to uvedená humoristická próza *Bylo nás pět* (1946), kterou kdysi zpopularizovala rozhlasová četba Františka Filipovského a potom televizní seriál režiséra Karla Smyczka. Poláček se při jejím psaní inspiroval svým rychnovským dětstvím a zároveň aspoň zčásti unikl z tíživé osobní situace za nacistické okupace. Specifikum líčení příhod Petra Bajzy a jeho kamarádů tkví hlavně v jazykové rovině, v níž se kříží prvky z různých vrstev, což má často komický efekt:

„Mně je všecko divné. Protože jsou Soumarovi bohati, tak Otakárek nesmí jít žebrot? Tak co má z toho bohatství? Mluvil jsem o tom s Bejvalem a ten pravil, ať jde Otakárek do háje a ať se mezi nás necpe, ještě kvůli němu nebudeme smět žebrot.“¹

A další díla? Leckomu se dozajista vybaví také *Muži v ofsajdu* (1931). Příběh pana Načeradce a otce a syna Habáskových je studií někdejšího fotbalového fanouškovství a současně – řečeno slovy Karla Čapka – „dokumentem o průměrném Pražákovi“.² Velmi úspěšná byla i jeho filmová adaptace, která nastartovala popularitu Huga Haase. Filmovou podobu dostaly též romány *Dům na předměstí* (1928), satiricky pojatá studie lidské hamižnosti z pražské periferie, a *Hostinec U kamenného stolu* (1941), vydaný pod jménem malíře Vlastimila Rady; autor v něm vytvořil galerii mnoha různých postav, zobrazenou s invenčním využitím jazykové komiky.

Obávám se, že Poláčkovy další velké prózy již stojí ve stínu uvedených děl. Jde o práce *Lehká dívka a reportér* (1926), *Hráči* (1931), *Hedvika a Ludvík* (1931), *Hlavní přelíčení* (1932) a *Michelup a motocykl* (1935). Znamější než třeba toto vyprávění o trampotách páně Michelupových s motorkou je románová tetralogie *Okresní město* (1936), *Hrdinové táhnou do boje* (1936), *Podzemní město* (1937) a *Vyprodáno* (1939). Někdy se hovoří o pentalogii, z pátého dílu se však zachovalo jen torzo. Je známo, že autor se zde hojně inspiroval svým rodištěm a jeho obyvateli. Zachytil ho v čase před první světovou válkou, během ní i po jejím skončení. Dějišť jednotlivých dílů je ovšem mnohem víc, přičemž jejich děje se často odehrávají na válečných frontách. Poláček tu opět uplatnil svoji osobitou modelaci postav, kompoziční um i svébytnou práci s jazykem.

Z jeho dalších knižních titulů lze uvést svazky povídek a fejetonů *Povídky pana Kočkodana* (1922), *Mariáš a jiné živnosti* (1924), *Čtrnáct dní na vojně* (1925), *Povídky izraelského vyznání* (1926), *Život ve filmu* (1927), *Bez místa* (1928). Zmínku zasluží také knížka pro děti *Edudant a Francimor* (1933), *Židovské anekdoty* (1933) a *Žurnalistický slovník* (1934), vydaný s předmluvou Karla Čapka. A nezapomínejme, že Poláček byl rovněž dramatik

¹ HÁJKOVÁ, Alena. *Knižka O Karlu Poláčkovi*. Praha: Academia, 1999, s. 157.

² ČAPEK, Karel. Pražský román Karla Poláčka. *Lidové noviny*, roč. 39, č. 75, 11. 2. 1931, s. 11.

(*Pásky na vousy*, 1925) a že psal – vedle Rudolfa Těsnohlídka nebo Františka Němce – také znamenité soudničky (*Ze soudní síně*, 1956; *Soudničky z Lidovek*, 1979).

Jeho tvorba je dnes zahrnuta do *Spisů Karla Poláčka*, jež vydalo Nakladatelství Franze Kafky v letech 1994–2001. Mají rovných dvacet svazků; boskovické nakladatelství Albert k nim roce 2002 ještě přidalo další dva svazky, reflektující Poláčkovu působení v oblasti divadla a filmu.

Souhrn odborné literatury

Od počátku devadesátých let se značně rozrostla také odborná poláčkovská literatura. V roce 1997 vydal Boris Mědílek *Bibliografii Karla Poláčka*, po níž následovaly monografie Aleny Hájkové (*Knížka o Karlu Poláčkovi*, 1999) a Hany Svobodové (*Karel Poláček nezemřel*, 2000). Relevantním dílem je i svazek Erika Gilka *Poetiky a kontexty prózy Karla Poláčka* (2005), mající čapkovský podtitul *Devatero studií o Poláčkově díle a ještě jedna o jeho životě jako přívažek*.

Podnětem k tomuto edičnímu a badatelskému boomu se stalo rychnovské sympozium, uspořádané k stému výročí Poláčkova narození v březnu roku 1992. Zúčastnila se ho řada osobností od nás i ze zahraničí včetně tehdejšího ministra kultury Milana Uhdeho a Poláčkovy dcery Jiřiny Jelinowiczové, jež od roku 1968 žila v Torontu. Z přednesených příspěvků vyšel sborník s názvem *Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním* (1992), sestavený Janem Lopatkou. Jeho přispěvatelé se v něm zabývají jednotlivými Poláčkovými díly a žánrovou strukturou jeho tvorby, srovnávají ho s jinými autory, ale věnují se i vzpomínkám a korespondenci.

Po tomto prvním sympoziu se jich konalo v letech 1995–2007 ještě pět, které obětaví organizátoři v čele s Janem Tydlitátem uspořádali vždy po třech letech. Epilogem této úctyhodné série bylo sympozium konané v červnu 2012. I z těchto šesti setkání vzešly sborníky. Příspěvky v každém z nich jsou primárně věnované životním osudům a tvorbě Karla Poláčka, ale zároveň toto zaměření v různé míře tematicky přesahují.

Druhý sborník nazvaný *O Karlu Poláčkovi a o jiných* (1995) redigoval Jaroslav Kolár. Autoři v něm mimo jiné přibližují Poláčkova poslední léta, z jeho děl analyzují například *Okresní město*, *Dům na předměstí* či *Hráče*, srovnávají ho s Ignátem Herrmanem, Franzem Kafkou nebo s Iljou Erenburgem. V jejich sestavě figuruje také Poláčkův vnuk Martin Jelinowicz, který žije v Torontu, zatímco jeho matka Jiřina Jelinowiczová přispěla do třetího sborníku pojmenovaného *Lidové noviny a Karel Poláček* (1998, editor Jaroslav Kolár). Další přispěvatelé v něm z Poláčkovy tvorby zkoumají *Okresní město*, *Žurnalistický slovník* či *Hráče*, z autorů spjatých s Lidovými novinami pak věnují pozornost třeba bratrům Čapkům, Ferdinandu Peroutkovi, Arnu Novákovi nebo Karlu Schulzovi.

Přispěvatelé následujícího sborníku *Pátečníci a Karel Poláček* (2001, editor Pavel Janáček) se zevrubně zabývají fenoménem pátečnictví a účastníky schůzek u bratří Čapků, například T. G. Masarykem, Edvardem Benešem, Fráňou Šrámkem, K. Z. Klímou či Františkem Langerem. Neopomíjejí však ani Karla Poláčka a jeho tvorbu, z níž si všímají opět hlavně jeho románové tetralogie. Pátý sborník *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století* (2004, editor Erik Gilk) obsahuje řadu příspěvků pojednávajících o problematice humoru a

komiky jak v obecné rovině, tak v dílech mnoha spisovatelů: vedle Karla Poláčka jde o Jaroslava Haška, Eduarda Basse, J. Š. Kubína, Jaromíra Johna nebo Jaroslava Žáka.

Předposlední sborník *Karel Poláček a obraz první světové války v české literatuře* (2007, editor Erik Gilk) má podobně široký záběr. Mimo příspěvky věnované reflexi války v Poláčkově tvorbě zahrnuje studie soustředěné na válečnou tematiku v dílech Jaroslava Haška, Karla Tomana, Fráni Šrámka, Jaroslava Durycha a Vladislava Vančury, jakož i Rudolfa Medka, Josefa Kopty, Čestmíra Jeřábka či Karla Konráda. Poslední sborník má název *Karel Poláček a žánry beletristické publicistiky* (2012, editor Erik Gilk) a je již dosti útlý. Přesto přináší mnoho cenných příspěvků analyzujících jednak Poláčkovu publicistiku a jednak rozličné publicistické projevy bratří Čapků, Eduarda Basse, Jaroslava Durycha, Jana Drdy, Josefa Kainara nebo Ludvíka Vaculíka.

Uvedené sborníky významně prohlubují naše poznání života a díla Karla Poláčka i mnoha dalších spisovatelů. V Rychnově nad Kněžnou už na další sympozia nepomýšlejí. V místní synagoze však mají Poláčkův památník a od roku 1994 pořádají hudební a divadelní festival Poláčkově léto. V roce 1967 poprvé a naposled udělili Cenu Karla Poláčka, a to básníku Janu Skácelovi. Dnes tu osobnost a tvorbu autora *Mužů v ofsajdu* mnohostranně propaguje bývalý středoškolský učitel Josef Krám.

Kdybych měl z Poláčkova odkazu vyzvednout něco inspirativního, uvedl bych jeho sloupky. V dnešních periodikách vychází bezpočet textů označených jako sloupky či fejetony, často však běží o pouhé plytké historiky, postrádající větší přesah, vtipné názvy a pointy, nemluvě o humoru a hře s jazykem. Poláčkovy sloupky tyto znaky mají, což ukazuje i závěr Rozpravy o starém muži z knížky *Okolo nás*: „Zestárneme-li, buďme aspoň dědečky, nemůžeme-li být úctyhodnými kmety. Jenom snažme se nestát se dědky plesnivými. To bychom se octli na šikmé ploše!“³

Literatura

GILK, Erik. *Poetiky a kontexty prózy Karla Poláčka. Devatero studií o Poláčkově díle a ještě jedna o jeho životě jako přívažek*. Boskovice: Albert, 2005.

HÁJKOVÁ, Alena. *Knížka o Karlu Poláčkově*. Praha: Academia, 1999.

MĚDÍLEK, Boris. *Bibliografie Karla Poláčka*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1997.

Spisy Karla Poláčka. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1994–2001.

SVOBODOVÁ, Hana. *Karel Poláček nezemřel*. Boskovice: Albert, 2000.

³ POLÁČEK, Karel. *Okolo nás*. Praha: Čin, 1927, s. 25.